

Historiografian metodologisia kokeiluja Eli F. Heckscherin ja Eino Jutikkalan historiantutkimuksellisen tuotannon parissa

Petteri Norring:

Eli F. Heckscher, Eino Jutikkala ja pohjoismainen yhteiskuntahistoria. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/234746>. Helsingin yliopisto 2018. 388 s.

Suomalaisen historiantutkimuksen kentälle ilmaantuu harvakseltaan historiografisesta tutkimuksesta kiinnostuneita uusia tutkijoita. Historiografiaan erikoistuminen ei houkuttele, koska alan yleisö on pieni ja historiografisen tutkimuksen menetelmät ja keskustelut ovat räsittävuuteen asti monitieteisiä. Historiografi pääsee

harvoin sanomalehtiotsikoihin, eikä hän kuulu niihin tutkijoihin, joiden tulosten julkaisemisesta seuraa suuren yleisön ”wau”. Historiografian alueelle hairahtuneet historioitsijat joutuvat myös tämän tästä vakuuttamaan kollegoilleen olevansa edelleenkin oikeita historiantutkijoita. Historiantutkimuksen kenttä kuitenkin tarvitsee historiografeja, sillä juuri he rakentavat historiaa tutkivan, kirjoittavan ja kirjoittamalla tutkivan tiedeyhteisön temporaalista itseymmärrystä.

Historiaa tutkitaan kirjoittamalla ja historiografiaa tutkitaan kirjoittamalla siitä, miten historiaa on tutkittu kirjoittamalla. Historiografisen tutkimuksen tehtävä on dokumentoida, ymmärtää, selittää ja lopulta myös tehdä ymmärrettäväksi historiankirjoituksen historiaa. Historiografian tutkimus onkin työlästä ja vie aikaa. Tutkimustyössä painottuu kirjallisuuden analyysi, joten iloa tuottava arkistotyöskentely jää sivurooliin. Kirjallisuuden tutkimukselle tyypillinen teoreettisen viitekehäyksen raamien rakentelu ei sekään yleensä ole historioitsijan lempipuuhaa. Tästä huolimatta yksi uusi tulokas lunasti vuonna 2018 tärkeällä väitöskirjallaan lopullisesti paikkansa etabloituneiden suomalaisten historiografien joukossa. Petteri Norringin teos *Eli F. Heckscher, Eino Jutikkala ja pohjoismainen yhteiskuntahistoria* ansaitsee päätyä kaikkien niiden historiantutkijoiden luku-listoille, jotka kaipaavat mallia historiantutkijoiden ja historiantutkimuksen systemaattiselle ja analyttiselle historiografiselle tarkastelulle.

Petteri Norring on valinnut tutkimuskohteekseen kaksi merkittävää pohjoismaisen yhteiskuntahistorian tutkijaa ja kirjoittajaa: Eino Jutikkala (1907–2006) ja Eli F. Heckscher (1879–1952) olivat keskeisiä hahmoja oman maansa sekä kansallisesti että talous- ja yhteiskuntahistoriallisesti suuntautuneen historiantutkimuksen kentällä. Molemmat kirjoittivat Ruotsin valtakunnan historiaa, mutta käyttivät sitä modernin kansallisvaltion kehityskertomuksena. Molempien historiallinen kokonaistulkinta sai voimansa poliittisten ilmiöiden sijaan sosioekonomisista aiheista.

Ensi näkemältä kohteet näyttäisivät kuuluvan eri tutkijasukupolviin. Heckscher oli yksi 1920-luvulta 1950-luvulle aktiivisesti toimineista, eurooppalaisen talous- ja yhteiskuntahistorian uudistajista, kun taas Jutikkala näyttäisi kuuluvan vasta seuraavaan sukupolveen. Eino Jutikkalan pitkä tutkijaura alkoi kuitenkin niin nuorena, että häntä voi perustellusti pitää sekä Heckscherin aikalaisena että Heckscherin historiantutkimuksellisen ja metodologisen perinnön käyttäjänä ja jatkajana. Tämä tekee näiden kahden tutkijan tarkastelusta erityisen kiinnostavaa. Kyse ei ole pelkästä vaikuttehistoriasta, vaan myös vuorovaikutuksen tutkimuksesta.

Tutkimuksen pääkysymys kohdistuu Heckscherin ja Jutikkalan historiografiseen rooliin. Mitä heidän tutkimansa yhteiskuntahistoria oli? Norring määrittelee historiantutkimuksen toiminnaksi, jossa historiantutkijat

synnyttävät yhteiskunnallista tietoa. Teos on rakennettu tämän haastavan määritelmän ympärille. Kirjoittaja on tarttunut tutkimuskohteisiinsa vertailevalla otteella. Hän avaa teoksen tutkijoiden esittelyllä ja tarkastelee heitä yhteiskuntahistorialle esittämänsä määritelmän puitteissa toimivina historianitutkijoina. Tutkijoiden kontekstina avautuvat kansalliset ja kansainväliset tutkijoiden yhteisöt. Kohteet on kiinnitetty asiantuntevasti oman aikansa kansalliseen ja kansallisen historiankirjoituksen kyllästäämään traditioon.

Norring esittelee teoksensa aluksi Heckscherin ja Jutikkalan tutkimusten teemoja, heidän tutkimustyönsä reunaehtoja, vaikutehistoriallisia konteksteja sekä tiedeyhteisöön ja yhteiskuntaan liittyviä kytköksiä. Taus-toituksesta Norring etenee tutkimuskohteidensa tutkimustyön erittelyyn ja vertailuun muutaman keskeisen teeman valossa. Teoksessa vertaillaan myös Heckscherin ja Jutikkalan tapoja selittää historiaa.

Historiografiaa tarvitaan muistuttamaan historiaa tutkivalle ja kirjoittavalle yhteisölle, että historialla on kirjoittajansa, joka on toiminut oman aikansa ehdoilla, oman aikansa mahdollistamana, oman aikansa välineillä ja oman aikansa arvoinen sitoutuneena ja niitä artikuloineena. Vielä joitakin kymmeniä vuosia sitten historiografiset väitöskirjat olivat tutkimuskatsausmaisia yhteenvetoja, jotka kuvasivat yleensä sitä, miten jonkin valtion temporaalinen itseymmärrys on satojen vuosien kuluessa saatettu kirjalliseen muotoon. Niissä oli ensyklopediamainen rakenne, koska ne ottivat tehtäväkseen luetella kaikki jollain tavoin aktiiviset menneiden tulkinat ja menneisyyden tulkitsijat.

Historiografia ei ole historiankirjoituksen murrakissa kuitenkaan pysynyt muuttumattomana. Se on tullut tietoiseksi omasta aktiivisuudestaan. Historiografian tehtäväksi on viimeistään 1980-luvun jälkeen annettu aiempaa voimakkaammin muistuttaa historianitutkijoille ja kirjoittajille, että tutkittu ja kirjoitettu historia asetuu *representaatioina* korvaamaan menneisyyttä, johon meillä ei enää ole pääsyä. Historiografian yksi tehtävä on siis tarkastella, millä tavoin menneisyydessä tutkittu ja kirjoitettu historia on ollut aktiivista. Menneisyydessä kirjoitetut tarinat ovat läsnä niissä keskusteluissa, joihin tänään kirjoitetut tarinat osallistuvat. Yhteiskuntahistoria, jonka menneisyyttä ja muotoutumista Norringin teos luotaa, ei ole pelkkä oppiaine. Se on historian tutkimuksen monitieteinen kenttä, jolla ammattimaiset historianitutkijat käyvät keskustelua esimerkiksi sosiologien ja taloustieteilijöiden kanssa. Yhteiskuntahistorian tutkijat ja kirjoittajat ovat hyvin tietoisia siitä, että heidän tutkimuksensa suuntautuu heidän tulkitsemastaan menneisyydestä kohti sen yhteiskunnan tulevaisuutta, jossa he tulkintaansa rakentavat.

Norring on käyttänyt ilahduttavasti aikaa ja voimia teostaan kannattelevan kysymyksenasettelun kirkastamiseen. Tutkimusongelma on muotoiltu oppineesti ja

tutkimustehtävä on operationalisoitu taitavasti sekä konkretisoitu hyvin muotoiltuina alakysymyksinä. Ensimmäinen alakysymys koskee sitä, miten Heckscherin ja Jutikkalan urat ja tutkimukset kietoutuivat yhteen ja mitä heidän tarkastelunsa paljastaa suomalaisen, ruotsalaisen ja pohjoismaisen historianitutkimuksen historiasta 1900-luvulla. Toinen kysymys koskee sitä, mitkä olivat Heckscherin ja Jutikkalan keskeiset tutkimusteemat ja miten he tutkivat historiaa. Kolmannella kysymyksellä Norring valaisee sitä, miten henkilökohtaiset ja eri yhteisöihin kytketyvät ilmiöt ja käsitteet näkyvät Heckscherin ja Jutikkalan tuotannossa ja historiallisissa kokonaistulkintoissa. Neljänneksi Norring uskaltautuu vielä kysymään, miten Heckscherin ja Jutikkalan tutkimuksissa menneisyyden esittäminen ja historian selittäminen ja ymmärtäminen asettuivat synteeksi ja kokonaistulkinnaksi, ja millaisia jännitteitä näiden kahden osa-alueen vuorovaikutuksesta syntyi (s. 12–13).

Käsittely etenee kiinnostavasti ja johdonmukaisesti. Ensimmäinen luku asettaa kohdehenkilöt eurooppalaisen historian tutkimuksen kontekstiin, toinen käsittelyluku esittelee Heckscherin taloushistoriallisia kontribuutioita ja kolmas luku avaa kummankin tutkijan näkökulmia pohjoismaisen yhteiskunnan sidosjärjestelmän ominaispiirteisiin. Neljännessä luvussa on tarkastelun kohteena kummankin tutkijan näkökulma pohjoismaisen yhteiskunnan modernisaatioon. Viidennessä luvussa tarkastelun kohteena ovat tutkimuskohdeiden tulkinnat teollistumisesta, markkinataloudesta ja porvarillisen demokratian muotoutumiseen liittyvästä sosiaalisesta murroksesta ja siitä, miten tämän murroksen myötä muuttuu myös talonpoikaisväestön asema. Lukijalle syntyy syvälinen kokonaiskuva niistä historian tutkimuksellisista teemoista, joiden avulla kohteena olevat tutkijat ovat tehneet ymmärrettäväksi pohjoismaisen yhteiskunnan ominaispiirteitä. Loppuluvussa kirjoittaja vastaa kaikkiin johdannossa esittämiinsä kysymyksiin.

Norringin teos on omaääninen ja uusia kysymyksiä herättävä puheenvuoro juuri sillä tavoin kuin hyvän historiografisen tutkimuksen pitääkin olla. Kirjoittajaa voi aivan erityisesti kiittää siitä, että hän on uskaltanut laatia näin laadukkaan ja kansainvälisesti merkittävän tutkimuksen suomeksi. Norring on kehitellyt teoreettis-metodologista viitekehystään Paul Ricoeurin historiografisen operoinnin vaiheita avaavan mallin pohjalta. Norringin kehittäminen on onnistunutta jatkoa esimerkiksi omille kokeiluilleni saman viitekehysten parissa.¹ Ricoeurin historiografisen operoinnin mallin soveltaminen on haastavaa mutta perusteltua, sillä toisinaan on lähdeittävä kehittämään ja testaamaan uusia analyysityökaluja. Tavallisen historianitutkijan työkalupakista kun ei aina löydy sellaisia välineitä, joita historiografiiseen analyysiin tarvitaan.

Norring on määritellyt käsitteensä huolellisesti. Historiantutkimusta tarkastellaan sosiaalisena ilmiönä

ja yhteiskunnallista tietoa synnyttävänä prosessina. Kohdehenkilöiden tuotantoa analysoidaan yhteiskunnallisena ja poliittisena toimintana. Menneisyydessä vaikuttaneet historiantutkijat esittäytyvät elävinä ja vaikuttavina tutkijoina. Näin Norring onnistuu avaamaan useita ikkunoita sekä Jutikkalan että Heckscherin työhön. Historiografi pääsee parhaimmillaan Norringin tavoin katsomaan hyvin läheltä, miten joku edesmennyt tutkija on työskennellyt ja työstänyt teemaansa ja aiheitaan. Historiografilla on ikään kuin mahdollisuus seurata taitavien historioitsijoiden työskentelyä heidän olkapäänsä yli. Tutkimusprosessin aikana oppii ymmärtämään toisen historioitsijan motivoitumista ja hahmottamaan menneiden historioitsijoiden odotushorisontteja.

Tutkimuksensa loppuksi Norring nostaa tarkastelunsa historiantutkimuksen ja historiankirjoituksen luonnetta ja yhteiskunnallista merkitystä käsittelevälle tasolle. Lukijalle on Jutikkalan ja Heckscherin ymmärtämisen lisäksi luvassa inspiroivaa teoreettis-metodologista pohdintaa. Norring on soveltanut ensisijaisen tutkimusaineistonsa analyysissä vertailevaa menetelmää ja kriittisen tekstintulkinnan menetelmää. Päällimmäisenä näyttäytyy Heckscherin ja Jutikkalan käyttämien käsitteiden, heidän käsittelemiensä teemojen ja heidän rakentamiensa selitysten vertailu. Metodologinen leikitely Paul Ricoeurin historiografisen operoinnin malliin liittyvillä käsitteillä lisää käsittelyyn vielä teoreettisen tason, jolta avautuu mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä. Norring olisi voinut vielä rohkeammin ottaa kontaktia historiakulttuuria koskeviin keskusteluihin. Esimerkiksi historiatietoisuuden rakentamista koskeva osuus on kuitenkin otettu haltuun taitavasti ja toivonkin, että Norring jatkaa historiografisten menetelmien kehittelyä.

Se, mitä tämän teoksen johdanto lupaa, lunastetaan sekä käsittelyssä että loppuluvussa. Loppulukuun kirjoittaja olisi voinut lisätä vielä oman tutkimusprosessinsa kriittisen reflektion. Reflektioon yhdistettynä Norringin ehdottama historiografian tutkimusmenetelmien kehittäminen olisi toiminut vakuuttavammin. Tutkijan olisi omakohtaisen, juuri tämän tutkimuksen taustalla läpi käytyä prosessia refleктоivan esityksen avulla kannattanut kertoa historiografiasta kiinnostuneelle yleisölleen, miten hänen soveltamiaan ja kehittämiään menetelmiä todella testattiin ja sovellettiin tutkimusprosessin kuluessa. Mikä tässä testissä osoittautui tämän monipuolisen metodikombinaation vahvuudeksi ja heikkoudeksi? Mitä tutkija olisi tehnyt toisin, ja mikä metodologinen sovellus osoittautui testissä kelvolliseksi lisäksi kenen tahansa historiografian työkalupakkiin?

Norringin tutkimukseen kannattaa tarttua, jos on kiinnostunut historiografisesta tutkimuksesta, pohjoismaisen yhteiskuntahistorian muotoutumisesta tai yhteiskuntahistoriallisen tutkimuksen ominaispiirteistä. Lukemiseen kannattaa varata kokonainen viikonloppu,

ja viereen on hyvä varata hyllystä löytyvät Jutikkalan ja Heckscherin teokset.

Anna Sivula
yleisen historian dosentti,
Turun yliopiston kulttuuriperinnön
tutkimuksen professori

1. Anna Sivula, *Kysymyksiä ja voimaviivoja. Marc Blochin historiantutkimuksellisen tuotannon metodologinen perintö*. Turun yliopisto 2006.